

KAMPEN OM FISKEN

Kampen om fisken

16 mm, farve, 37 min.

Manuskript og instruktion: Freddy Tornberg og
Jens Ole Højmann.

Foto: Jesper Bæk Sørensen, Freddy Tornberg og
Kristoffer Nyholm.

Lyd: Sven Nørgård, Vibeke Mader og Lars Lund.

Klip: Lars Brydesen.

Produktionsleder: Kim Nørager.

Produktion: PIRATFILM for Statens Filmcentral
og Danmarks Radio.

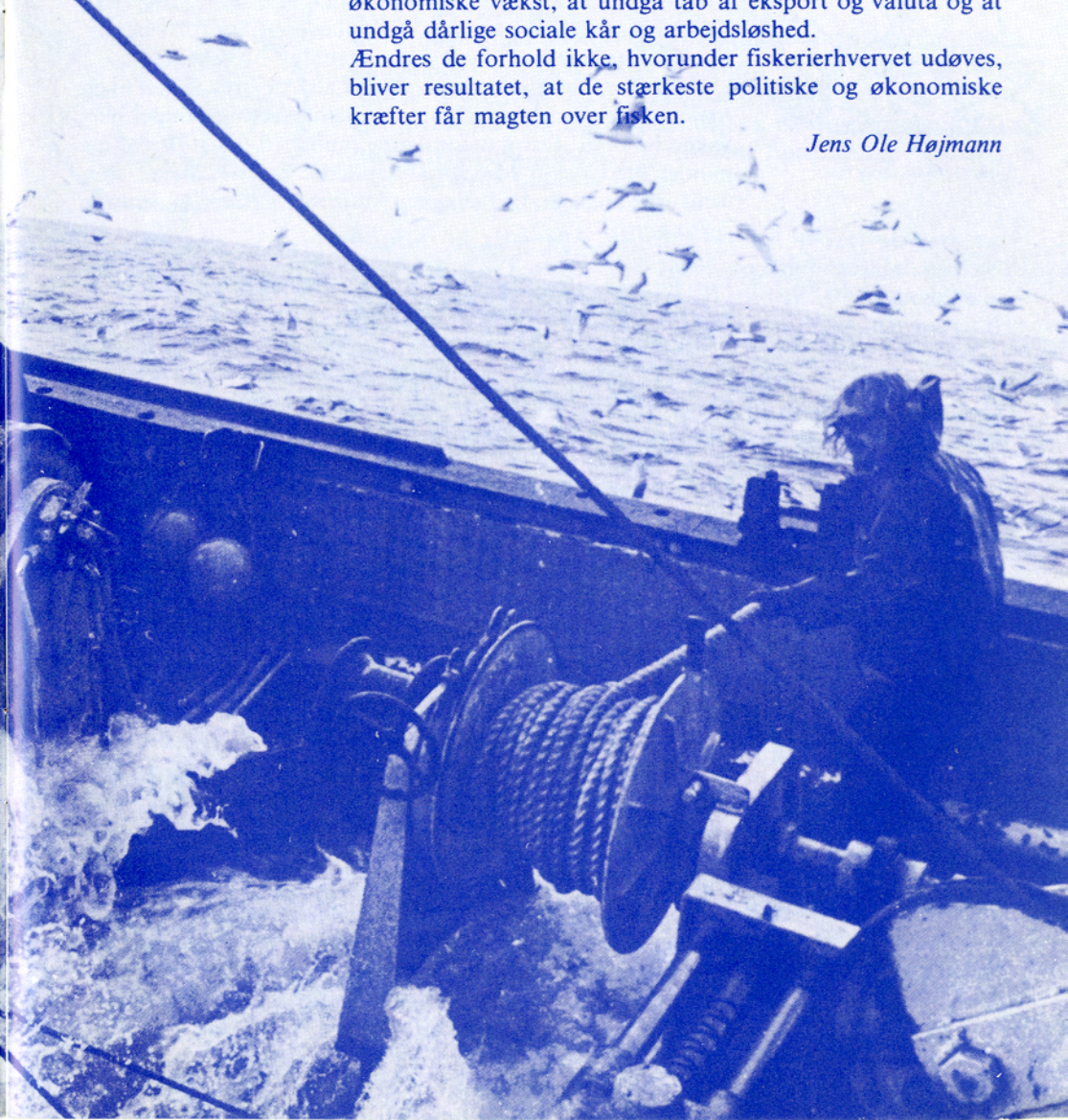
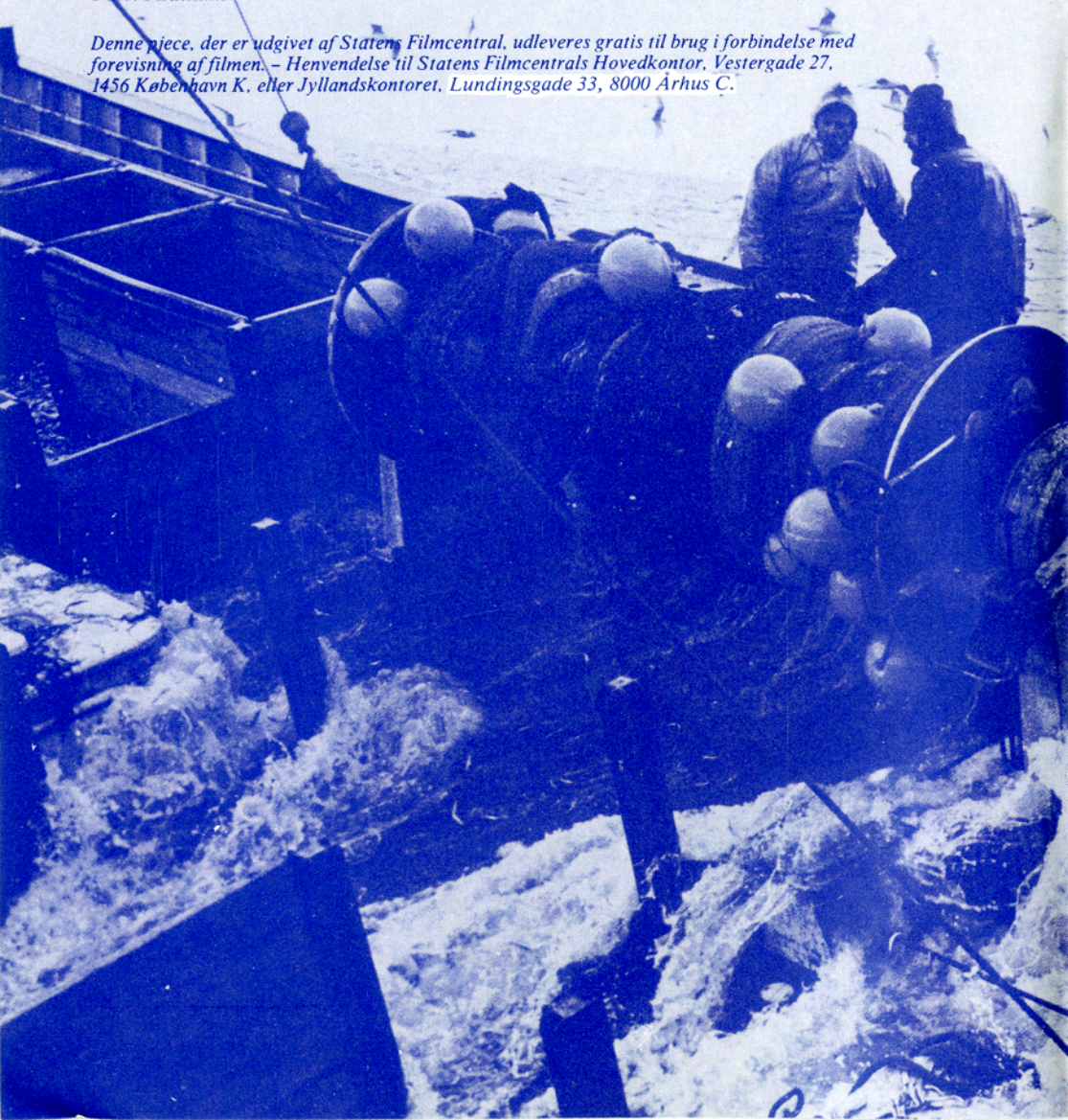
Udlejning: Statens Filmcentral.

Denne piece er skrevet af Jens Ole Højmann.

Illustrationer: Peder Greve.

Foto: Piratfilm.

*Denne piece, der er udgivet af Statens Filmcentral, udleveres gratis til brug i forbindelse med
forevisning af filmen. - Henvendelse til Statens Filmcentrals Hovedkontor, Vestergade 27,
1456 København K, eller Jyllandskontoret, Lundingsgade 33, 8000 Århus C.*

Når et samfund, gennem dets brug af naturen, skaber en økologisk krise, løses denne krise ikke kun ved, at man genskaber økologisk balance – man må ændre det økonomiske system i det samfund, der har udnyttet naturen.

Kampen om fisken er en film om en samfundsskabt økologisk krise, der har medført internationale konflikter, nationale kriser, og har efterladt et erhverv med dårlige fremtidsudsigter. Når et systems grundlæggende idé er kravet om en stadig stigende økonomisk vækst, og når den ressource, som skal bære væksten ikke længere rækker, bliver der krise.

Kampen om fisken er kampen om at undgå nedgang i den økonomiske vækst, at undgå tab af eksport og valuta og at undgå dårlige sociale kår og arbejdsløshed.

Ændres de forhold ikke, hvorunder fiskerierhvervet udøves, bliver resultatet, at de stærkeste politiske og økonomiske kræfter får magten over fisken.

Jens Ole Højmann

Lidt historie om fiskeri

Så langt tilbage som vi kender til menneskets liv, kender vi til fisk. Til fisk som vigtigt næringsmiddel, til fiskeri som arbejde og til fiskeprodukter som handelsvarer.

Køkkenmøddinger og fund af primitive fangstredskaber beviser, at fisk var et nødvendigt næringsmiddel for at overleve i det primitive stenalderssamfund.

I oldtidens store kulturer spillede fisken en fremtrædende rolle i dagligdagen. Ægyptiske gravrelieffer af fiskere, assyriske fiskeguder og græske mønter med billeder af fisk fortæller os, at oldtidens samfund lagde stor betydning i fiskeri.

Det blev fönikiske købmænd, der for alvor gjorde fisken til en handelsvare. Ved brug af salt som konserveringsmiddel blev fisken holdbar. Det gav fönikerne mulighed for at drive stor handel med fisk i Middelhavslandene. Byen Malaga, som fönikerne anlagde, hed dengang Malaga, og betød *stedet hvor der saltes fisk*.

For Europa blev fiskeri og handel med fisk, en af grundpillerne i den økonomiske fremgang.

I Øresund, ved Skånes kyster, har der langt tilbage i tiden været et betydeligt sildefiskeri. Da købmænd fra Hansestæderne i midten af det 12. årh. begyndte at interessere sig for handel med Øresundssilden, fik dette fiskeri en stor økonomisk betydning. Købmændene kom til Skåne om efteråret. Med sig havde de salt og tønder. De købte sildene af fiskerne så snart de nåede land og hyrede folk til at salte sildene i tønderne. Det fortælles, at op mod 40.000 mennesker om efteråret var beskæftiget med fiskeri og saltning ved Skånes kyster.

Den told, købmændene betalte for at udføre silden, var på den tid den danske konges vigtigste indtægtskilde.

I 1500-tallet overgik sildefiskeriet i den østlige del af Limfjorden fiskeriet i Øresund.

Fra Limfjorden gik der en livlig handel af saltet sild mod syd. Her havde hanseatiske købmænd også store interesser, men samtidig var danske købmænd selv begyndt at salte og handle med sild.

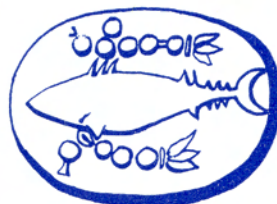
Aalborg var dengang hovedsædet for saltningen. Her blev fisken udskibet og sejlet til de forskellige markeder i Europa. Der var ofte strid mellem de lokale købmænd og de hanseatiske købmænd om retten til saltning og til at drive handelen. Kongelige frihedsbreve gav begge parter rettigheder, når de

Ægyptisk fisker.

Assyriske fiskegud.

Græsk mønt med billede af tunfisk.

Hollandsk sildebuss.

betalte told for udførslen. Det var Limfjordsfiskeriet, som blev det første danske fiskeri, der kom under lovgivning. Christian den 2. udstedte i 1515 lov om størrelse på masker i sildegarn.

I begyndelsen af det 15. årh. blev hollænderne en konkurrent til det danske fiskeri og til de hanseatiske købmænds handel i Europa. Hollænderne drev deres sildefiskeri i Nordsøen med de såkaldte sildebusser. På fiskeriets højdepunkt var der op mod 2000 sildebusser, der fiskede i Nordsøen. Man regner med, at en halv million hollændere fik deres udkomme i forbindelse med fiskeriet. Myter fortæller, at Amsterdam er bygget på sildeben.

For Holland blev sildefiskeriet og handelen med saltet sild det økonomiske grundlag for opbygningen af imperiet. Gennem 300 år indtog Holland førstepladsen som fiskerination i Europa. Men i slutningen af det 17. årh. havde de mange krige trængt Holland tilbage i Nordsøen. England og Skotland vandt kampen om fisken.

I løbet af 1500-tallet begyndte et nyt fiskeri at gøre sig gældende for Europa. Ved Newfoundland fiskede spanske, portugisiske og franske fiskere efter torsk. Her saltede man fisken ombord på bådene og sejlede dem hjem, når man var færdig med at fiske.

Senere begyndte englænderne at gøre sig gældende i disse farvande. Efter at Danmark gennemtrumfede licensbetaling for det engelske fiskeri ved Island, søgte de mod Newfoundland.

Spanien og Portugal blev trængt tilbage, og Frankrig og England overtog fiskeriet. De talrige krige mellem England og Frankrig i 16-1700-tallet gav dem skiftevis overtaget i fiskeriet ved Newfoundland. Det var gennem fiskeri, koloniseringen af Nordamerika begyndte.

Datidens fiskerikonflikter var ikke et spørgsmål om begrænsninger af fiskeriet eller om fordeling af kvoter på overfiskede fiskearter. Det var de lande, der havde sømagten, som afgjorde, hvem der kunne drive fiskeri.

Fiskeriets muligheder var ikke så afhængigt af fiskens mængde som af afsætningsforholdene. Det var det europæiske marked for fisk, der gjorde fiskeri og saltning af fisk til en indbringende forretning. Katolicismen i Europa krævede årligt en lang fasteperiode, hvor det dog var tilladt at spise fisk. Det betød en kæmpeefterspørgsel, hvorved købmænd og stat tjente enorme summer af penge.

Fortjenesten ved fiskeriet blev en af grundpillerne i den økonomi, der skulle til for at sejle til oversøiske lande og hente nye varer hjem til Europa. Kampen om fisken var kampen om at få del i den økonomiske vækst.

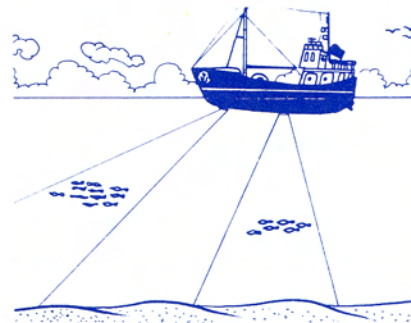
Fiskeriets industrialisering

Dampmaskinen – industrialiseringen af Europa, fik også en revolutionerende betydning for fiskeriet og fiskeindustrien. I slutningen af det 19. årh. sejlede de første damptrawlere på havet for at fiske. De kunne trække større fiskeredskaber efter sig med den nye maskinkraft. De havde flere dage om året med fiskeri, fordi de ikke var så afhængige af vejret. Fiskeriindsatsen steg. Senere afløste dieselmotoren dampen. Det betød en yderligere stigning i trækraften, og samtidig fik bådene bedre udstyr på dækket til at hive fiskeredskaberne ind med.

Efter 2. verdenskrig kom der elektronisk fiskesporingsudstyr med på bådene. Ved hjælp af radiobølger, som man sender fra båden og ud i havet, eller mod bunden, kan fiskerne på en skærm se, om radiobølgerne støder mod forhindringer, f.eks. fisk. Radiobølgerne vender tilbage og aftegner på skærmen, om der er store mængder fisk og hvor de svømmer. Indførelsen af elektronisk fiskesporingsudstyr har betydet, at man i dag driver et effektivt fiskeri, bl.a. ved at der ikke spildes så mange timer på en fangstplads, hvis der ikke viser sig fiskeforekomster på sporingsudstyret.

Den fiskerflåde som i dag fisker fra danske havne, er en af de bedst udviklede her i verden. Arbejdet ombord på bådene er fuldt ud mekaniseret, og man anvender højt avanceret elektronisk udstyr til at finde frem til de bedste fiskepladser. Det danske fiskeri er blevet et højt udviklet industrialiseret fiskeri, der arbejder effektivt.

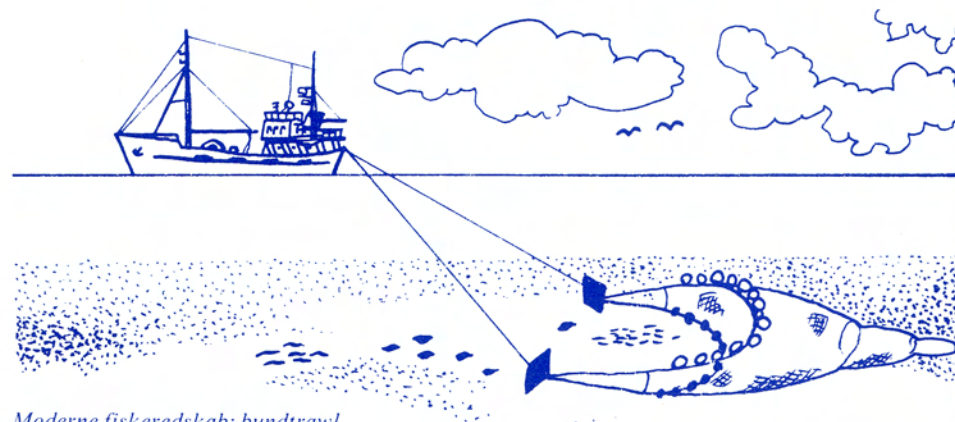
Engelsk damptrawler.

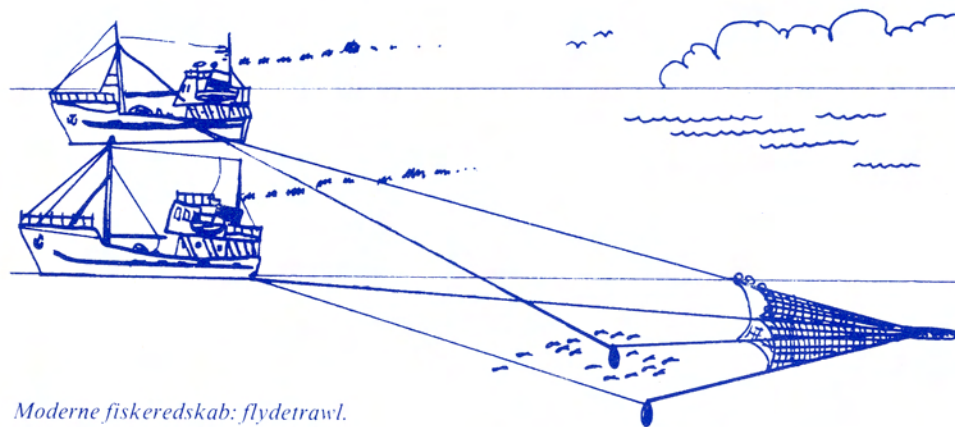
Radiobølger fra fiskekutter.

Moderne sporingsudstyr i styrehus.

Moderne fiskeredskab: bundtrawl.

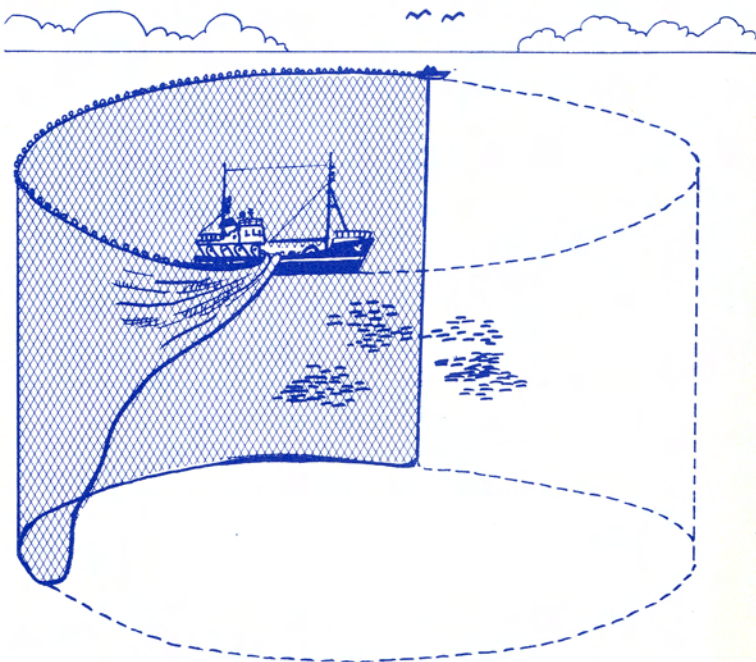
Moderne fiskeredskab: flydetrawl.

Fiskeindustriens industrialisering

Så længe der har været drevet fiskeri, har der også været drevet handel med fisk. Traditionelt var det købmænd, der handlede, og den forarbejdning, fisken gennemgik, blev udelukkende foretaget for at holde fisken spiselig. Saltning og tørring af fisk blev gjort for at have fisk året rundt.

Industrialiseringen af fiskeriet betød flere fisk på markedet. Muligheden og behovet for en yderligere forarbejdning af fisken blev skabt. Først kom konservesdåsen på markedet. Senere blev frysning af fiskeprodukterne mere og mere almindelig. Det blev efterhånden muligt at bevare fisken spiselig i årevis.

Moderne fiskeredskab:
Fiskeri
med notgarn.

Gennem de sidste 30 år er der sket en enorm udbygning af fiskeindustrien. Fiskeindustrien er i Danmark delt i to retninger. Den ene beskæftiger sig med *produktion af fiskemel og fiskeolie*. Det fremstilles af små fisk, som ikke bruges til menneskeføde, samt den del af fisken som bliver tilovers i produktionen af spisefisk. Melet anvendes i landbrugssektoren til foderstoffer. Olie anvendes for det meste i margarinefremstillingen, men bruges også i mange andre sammenhænge, såsom oliefarver, skosvætte, stearinlys osv.

Den anden retning er konsumindustrien, eller *produktionen af færdig forarbejdet spisefisk*. Her er der sket en kraftig mekanisering. Fra at forarbejdningen, filettingen af fisken, udelukkende foregik med håndkraft, har man nu store maskin anlæg, der filetterer alle slags konsumfisk. Samtidig har konsumindustrien gennemført en produktudvikling henimod færdigretter af fisk. Der er færre og færre, som køber hel frisk fisk hos fiskehandleren. Man går i stedet hen i supermarkedets frysedisk og finder en færdig fiskeret. I dag tager det kun nogle få minutter at tilberede en fiskeret.

Kampen om fisken

Industrialiseringen af fiskeindustrien gennem de sidste årtier har givet den kapacitet til at forarbejde stadigt stigende mængder af fisk. Det gav fiskerne udsigt til gode indkomster, hvis de investerede i større og bedre både, i kraftigere fiskeredskaber og i sporingsudstyr, så de lettere kunne finde frem til fisken.

Udsigten til et godt og sikkert erhverv var der. Det gav fiskerne mod på at låne penge til investeringerne. Samtidig kom der villig kapital til, fra andre end fiskerikredse. Flåden voksede, blev mere effektiv og fiskeriindsatsen steg.

Men hvor meget kunne fiskebestanden bære?

Det Nordøstatlantiske fiskeriområde var et af de steder, hvor man oplevede, at forskellige fiskearter blev truet. I midten af 60'erne var silden i området så nedfisket, at bestanden var truet og ikke længere gav noget udbytte. Andre arters eksistens blev efterhånden også truet.

Myten om havenes udtømmelighed var effektivt tilbagevist. Den Nordøstatlantiske Fiskerikommission, som er en international organisation bestående af fiskeribiologer, påpegede, at det var nødvendigt at regulere fiskeriet. Det blev fra kommissionens side foreslået, at fiskerinationerne begrænsede fiskeriet, og gennem kvoter søgte at regulere det, så de forskellige fiskearter ikke blev truet af overfiskeri. Men med begrænsningerne i adgangen til fiskeressourcerne, har vi kimen til *den internationale konflikt*.

De forskellige fiskerinationer udvidede fiskerigrænserne for at sikre deres egne fiskere. Det betød, at andre landes fiskere måtte sejle væk fra fiskepladser, som de traditionelt havde fisket på. Kampen om fisken var i gang.

Kampen om ressourcerne har ikke bare været udtrykt gennem diplomatiske puslespil, men der har også været direkte åbne konfrontationer mellem fiskeflåder og landes inspektionskibe, de såkaldte »torskekrige«.

De fiskerinationer, som blev tilknyttet EF, fik herigennem et fælles fiskeriområde at drive deres fiskeri, nemlig EF-havet. Det er de havområder, der strækker sig 200 sømil rundt om EF-landene. Men hermed begyndte den interne kamp om fisken i EF. Det gjaldt om at få størst del i de ressourcer, der endnu var at hente. Vi har set, hvor besværligt det er inden for EF, trods fællesbestræbelserne. Her er Danmark og England stødt sammen. Vi har et traditionelt industrifiskeri omkring

den nordøstlige del af England, men efter Englands tab af fiskeriområder omkring Island ønsker de at reservere ressourcerne til sig selv.

EF-kommissær Finn Gundelach i filmen:

Se, vi har altså to mindskende faktorer. De 200 sømil, som gør i hvert fald værdien af vore fangstmuligheder mindre og for det andet, at fiskebestanden, især for nogle arter, er gået tilbage på grund af overfiskeri fra næsten alle sider.

Altså har vi, om jeg så må sige, en kage, en fiskerimængde, der er mulig at fiske, der er mindre end den var i 60'erne. Der skal skæres tilbage.

I det øjeblik, der skal skæres tilbage, så opstår striden mellem dem, der klassisk har fisket ude i Nordsøen – hvem skal skæres tilbage?

Englænderne siger, nuvel der skal skæres tilbage, men vi var dem, der mistede mest ved ikke længere at kunne fiske i de islandske farvande og i de nordnorske farvande. Vi skal have en præference. Hvortil kommer, at de siger, at af de 200 sømil omkring fællesmarkedet er mere end 50% vores vand – jeg tror det er 56% – også af den grund skal vi have mere.

De andre siger, vi har klassisk fiskeri i Nordsøen, og hele vores fiskeri er opbygget på fiskeri i Nordsøen, og det vil være en ruin for vores fiskeri, hvis vi skal skæres for hårdt tilbage.

Det er ikke kun internationalt set, der optræder konflikter. Følgerne af begrænsede mængder af fiskefangst får også nationale konflikter til at træde frem. Flere af de vestjyske fiskeribyer har som erhvervsgrundlag kun fiskeriet. Hvis manglen på fisk bliver mærkbar, betyder det nedskæring af flåden og arbejdsløshed blandt fiskere. Får industrien ikke nok tilførsler, betyder det også arbejdsløshed her, tab af eksport og dermed mindre valutaindtægter for landet. Med det følger så nedgang for servicefagene, der betjener flåden og industrien. Områder som Vestjylland vil få endnu større beskæftigelsesproblemer, end der er i forvejen.

Økonomien i fiskerflåden skabes først og fremmest gennem arbejdet, men med den størrelse og udrustning, et moderne fartøj idag skal have, må fiskeren nødvendigvis ud- og låne penge til investering. Renter og afdrag er ofte hårde og kræver, at bådene næsten konstant er på fiskeri. Derfor er mange fiskere kommet i likvide vanskeligheder, når der pludselig laves fiskestop, uden samtidig at sikre fiskerne en løsning.

Fiskere i filmen:

Hvis man kan få lagt fiskeripolitikken ind i faste rammer, og alle er enige, og fiskeren kan få at vide – sådan og sådan har vi fundet ud af, så kan folk investere der ud af efter – enten eller.

Som det ser ud i dag, kan vi ikke se 14 dage frem, det kan ikke lade sig gøre – hvad skal vi lave om 14 dage?

Den nuværende situation inden for fiskeriet er præget af, at flere traditionelle fiskearter er hårdt befisket. Der er tale om en økologisk krise i havet, som har en lang række konsekvenser på land. Skal den akutte situation løses, må det ske gennem international begrænsning af fangsterne, således at de truede arter hjælpes op. Det løser imidlertid ikke problemerne bare at

bringe økologisk balance i de forskellige fiskearters cyklus igen. Der vil kun gå få år, før krisen atter vender tilbage. Problemet er ikke kun af økologisk karakter – det hænger nøje sammen med de politiske og økonomiske systemer, hvorunder fiskerierhvervet udøves.

Havbiolog Peder Agger i filmen:

Har man et system, der producerer efter profit, så sker der nogle tab af ressourcer – eller man kan sige, det er et ødselt system. Vi har foreløbig betalt med tusinder tons fisk i mange år, og i de kommende år kommer vi til at betale med arbejdsløshed og forringede arbejdsbetingelser ombord på bådene og i fiskeindustrien.

Jeg mener således, at fiskeriets problemer hænger meget sammen med den økonomiske sammenhæng det fungerer i, nogle grundlæggende økonomiske forhold, og jeg tror ikke, vi får has på alle problemerne, før end vi ændrer på de forhold.

Får man greb om fiskeriets planlægning, vil man fremover kunne øge væksten en smule, og tilføre fiskeindustrien nogenlunde regelmæssige leveringer. Dermed skaber man også mulighed for sikker beskæftigelse for de befolkningsgrupper, der ernærer sig ved fiskerierhvervet.

Ordforklaringer

Industrifisk kaldes den fisk, som anvendes i produktionen af fiskemel og fiskeolie. Navne som foderfisk eller skidtfisk bliver også brugt. De fisk, man benytter her i landet som industrifisk, er små arter som brisling, sperling og tobis. De anvendes ikke som spisefisk.

Bifangster er den fangst af spisefisk, som følger med ved industrifiskeriet. For at undgå at bruge spisefisk som industrifisk har man for EF's fiskere indført regler om, at der kun må være 10% spisefisk i lasten af industrifisk. Det er specielt ved fangsten af sperling, der forekommer bifangster, og det er fisk som hvilling og kuller.

Sperlingkassen er et fiskeriområde, der ligger øst for Skotland. Det er her Danmark og England strides om fiskeriet.

Kvotaer indfører man for at bevare fisken. Fiskerne får hvert år en bestemt mængde fisk, de må fange. En sådan mængde af en fiskeart er en kvota. Det er ofte spørgsmålet om kvotaens størrelse, der giver konflikter – hvem skal have lov til at fange hvor meget?

Konsumfisk kalder vi spisefisk. I Danmark kender vi bedst torsk, rødspætter, sild og makrel. Danske fiskere fanger også en del andre konsumfisk, som sej, hvilling og kuller. Vi eksporterer flere forskellige konsumfisk, end vi selv spiser.

Torskekrig er en betegnelse, der anvendes for de åbne konflikter, som har fundet sted mellem fiskerinationer. Navnet stammer fra konflikterne mellem England og Island. England hentede før i tiden op mod 75% af sine torskefangster her. I 1958 udvidede Island sin fiskerigrænse til 12 sømil, i 1972 til 50 sømil og i 1975 til 200 sømil. Ved hver udvidelse kom det til konfrontation mellem de to lande, deraf navnet Torskekrig.

Notfiskeri foregår ved at fiskeren finder frem til den stime fisk, han vil fange. Her kaster han en bøj ud, hvortil den ene ende af noten er gjort fast. Derefter sejler han skibet rundt om stimen samtidig med, at resten af noten kastes ud. Når skibet er nået rundt om stimen og tilbage til bøjen, samles bøjen op, og noten strammes sammen i bunden. Fisken er fanget, og man begynder at tage den ind. Det er hovedsagelig sild og makrel man fanger. (se ill. side 8)

Forslag til læsning

Fisk. Fiskeri. Fiskegrænser
Komitéen for bevarelse af fiskebestanden i Nordatlanten.
Demos, 1973.

Kampen om havet
Aksjon Kystnorge. Pax, Oslo, 1974.

Om økologi
Peder Agger, Jesper Brandt, Hans Reitzel, 1976.

Skidtfiskeri – Skidt fiskeri
Gitte Haslebo, Jørgen Jepsen. SUC. Ribe, 1976.

Et dansk fiskerisamfund
Sven Aage Petersen. Gyldendal, 1978.

Dansk fiskeri – Et truet erhverv
Johannes Andersen. RUC, 1978.

Fisk og Hav
Danmarks fiskeri- og havundersøgelser udgiver dette årtidsskrift med populære artikler om havforskning.

Fiskeriområder

